

Romulus den Store

Komedie af F. Dürrenmatt

AARHUS TEATER · STORE SCENE · AARHUS TEATER

Lars Löhmann og Hother Bøndorff

FRIEDRICH DÜRRENMATT

Ved teaterarkivar Berthold Lorenzen

Friedrich Dürrenmatt, født den 5. januar 1921, er præstesøn fra Kollnflingen ved Bern. Efter studentereksamen studerede han i nogle år ved universiteterne i Zürich og Bern filosofi, litteratur teologi og naturvidenskab uden plan og mål og uden at tage eksamen. Som ung var han en tid tegner og maler, og det hævdes, at han kun begyndte at skrive for at tjene til livets ophold, da han ikke kunne få solgt sine billeder, der med deres groteske fantasi mindede om senmiddelalderens kalkmalerier. Arbejdet med lærred og tegnepapir blev dog ikke helt opgivet, for ofte dukker hans bizarre og groteske figurer op i hans litterære produktion som illustrationer.

Fra 1940 har han helliget sig skribentvirksomheden, dels som teaterkritiker for »Weltwoche«, dels som tekstforfatter for en politisk kabaret, hvorfor han af sine beundrere fik tilnavnet »vor tids Aristophanes«, fordi han som denne svinger svøben over sin samtids spidsborgerlighed, bonerthed og samfundets korruption.

Sidenhen kom Dürrenmatt til at indtage en fremtrædende plads inden for det tyske sprogområdes litterære verden. Han optræder som en aggressiv og vred moralist, som benytter stærke og virkningsfulde udtryksformer og typiske figurer, samtidig med, at den groteske eller tragikomiske handling yderligere levendegøres ved kabaretlignende påhit eller en vittig dialog.

Foruden komedierne og en række hørespil har Dürrenmatt skrevet en del prosaarbejder, der rummer grundtankerne til flere af komedierne. Som indledning til fantasistykket »DER TUNNEL«, der blev udsendt sammen med en række andre prosaarbejder under fællestitlen »DIE STADT« i 1952 tegner forfatteren følgende ironiske selvportræt: »En fire og tyve-årig, fed, for at det skrækkelige, han så bag kulisserne (det var hans evne, måske hans eneste), ikke skulle komme alt for nær ind på livet, og som i den grad yndede at stoppe hullerne i sit kød til, fordi det uhyrlige netop kunne strømme ind gennem dem, at han røg cigarer (Ormond – Brasil 10), havde solbriller uden på sine almindelige briller og stoppede vat i ørerne«.

I slutningen af 1960-erne, da der på grund af svigtende helbred tilsyneladende indtrådte en kriseperiode i Dürrenmatts forfatter-skab, bearbejdede han Shakespeares KING JOHN (KÖNIG JOHANN, uropført 1968) og TITUS ANDRONICUS (1971), Strindbergs DÖSDANSEN (PLAY STRINDBERG, uropf. 1969) og Goethes URFAUST (PLAY GOETHE, uropf. 1970). For tiden arbejder Dürrenmatt, der »føler sig tiltrukket af at fortælle noget ved hjælp af billeder« sammen med filmskuespilleren Maximilian Schell på en film, der skal handle om en industrimaginat, der – uden andres viden – tager afsked med livet efter at have fået at vide, at hans virksomheder står på falltens rand.

Den 5. januar 1981 udnævntes Dürrenmatt på sin 60-års fødselsdag i Neunburg, hvor han har boet siden 1952, til æresdoktor ved det derværende universitet, og den 10. januar fejrede byen Zürich digteren med en opførelse af ROMULUS DEN STORE.

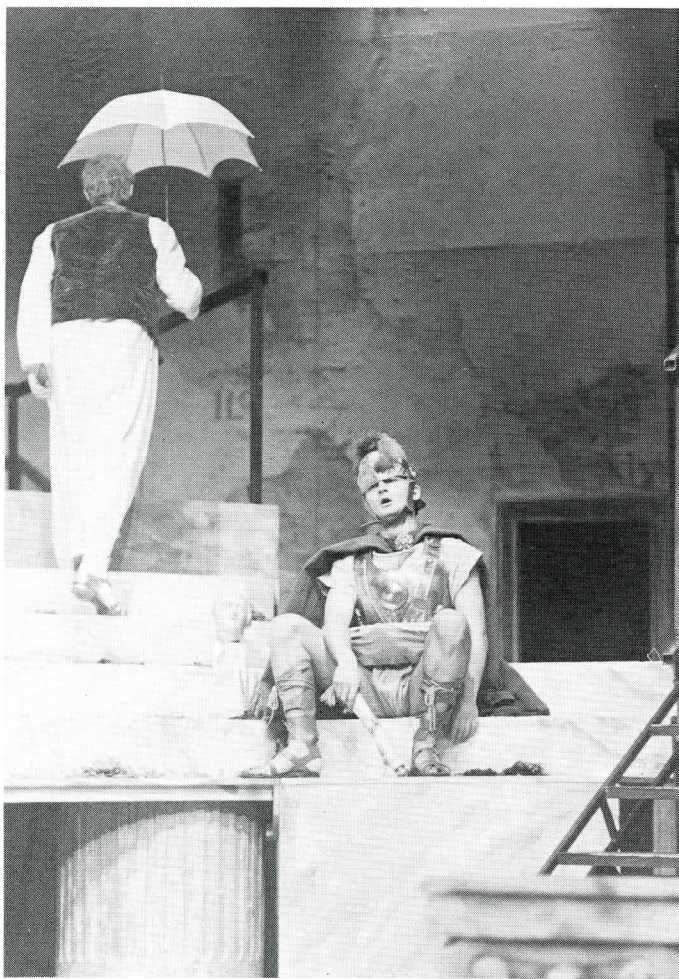
Hovedværker:

ES STEHT GESCHRIEBEN (drama, 1947) – omarbejdet 1967 under titlen DIE WIEDERTÄUFER (»Gendøberne«) – DER BLINDE (drama, uropf. 1948 – trykt 1960)

– ROMULUS DER GROSSE (komedie, uropf. 1949, omarbejdet 1956, 1962 og 1967, Aarhus Teaters opf. er baseret på den sidste version). – PILATUS (fortælling, 1949) – DER NIHILIST (fortælling, 1950) – DIE STADT (prosa 1-4, 1952) – DIE EHE DES HERRN MISSISSIPPI (komedie, uropf. 1952, omarbejdet 1957) – DER RICHTER UND SEIN HENKER (»Dommeren og hans bøddel«) (roman, 1952) – DER VERDACHT (»Mistanken«) (roman, 1952) – EIN ENGEL KOMMT NACH BABYLON (komedie, 1954, omarbejdet 1957) – TEATERPROBLEMER (essay, 1959) – HERKULES UND DER STALL DES AUGIAS (komedie, 1954), omarbejdet 1963) – GRIECHE SUCHT GRIECHIN (prosa-komedie, 1955) – DER BESUCH DER ALTEN DAME (komedie, 1956) – DIE PANNE (»Uheldet«) (fortælling, 1956) – DAS VERSPRECHEN (»Løftet«) (roman, 1958) – FRANK DER FÜNFTE (komedie, 1960) – DIE PHYSIKER (komedie, 1962) – DER METEOR (komedie, 1966) – THEATER, SCHRIFTEN UND REDEN (2 bind, 1966-72) – PORTRÄT EINES PLANETEN (drama, 1971) – DER STURZ (fortælling, 1971) – DER MITMACHER (komedie, 1973) – DIE FRIST (komedie, 1977).

Lars Lohmann

Bent Vestergaard

TIDERNE SKIFTER

»Længe havde den gamle romerske verden knaget i sine sammenføjninger. Det var to unge kræfter – kristendommen og de germanske folk – som bar fremtiden i sig. Germanerne kom som fjender, men de tilførte antikkens folk ny livskraft. Den kristne kirke kom som ven, men såede et frø der i sin vækst sprængte det romerske samfund.«

Carl Grimberg

o.år 250 e.v.t. Opløsningstiden begynder og det romerske imperium angribes efterhånden fra alle sider af fremmede folkeslag: øst- og vestgotere, vandaler, hunner, burgunder, etc.

375 Den germanske folkevandring begynder

390 De kristne afbrænder biblioteket i Alexandria, der rummer antikkens litteratur og videnskab

391-92 Kristendommen bliver statsreligion i romerriget og

394 olympiske lege og anden hedensk kultdyrkelse forbydes

395 Imperiet deles for steds i et vest- og østromersk rige. Kirkefaderen Augustin formulerer kirkens krav på overhøjhed over verdslig myndighed

o.400 Fattigdommen breder sig voldsomt og valutaunderskuddet vokser støt

404 Kejserhoffet og statsledelsen flytter fra Rom til Ravenna af sikkerhedsgrunde

405 Romerriget opgiver sin Rhingrænse

407 Britannien går tabt

409 Vandalerne invaderer Spanien

410 Rom indtages og udplyndres af vestgoterne Jordens befolkning anslås til 200 millioner

413-26 Augustins skrifter fastslår de kristne idealer om staten

415 Af romerrigets tabte landområder – Sydgallien og Spanien grundlægges et vestgotisk rige

425 Universitetet i Konstantinopel i det østromerske rige grundlægges

429 Vandalerne erobrer Afrika fra romerne og grundlægger en ny stat

433 Den germanske hærfører Odoaker fødes

440 Pave Leo I bliver Roms 45. biskop siden Kristus

452 Hunnerne under Attilas ledelse rykker ind i Italien

455 Rom plyndres af vandalerne og Jupitertemplet på Kapitol ødelægges

456-58 Vandalerne erobrer Korsika og Sardinien

o.461 Romulus – det vestromerske riges sidste kejser fødes

466 Frankrigs grundlægger Klodevig I fødes

476 Romulus Augustulus afsættes af Odoaker og det vestromerske rige opløses

493 Odoaker myrdes efter at have overgivet Ravenna til østgoterne

1453 Det østromerske rige går til grunde ved tyrkernes erobring af Konstantinopel

Jørgen Heiner

Erling Dalsborg og Per Klok

Lars Lohmann, Lars Lunøe, Erling Dalsborg, Bente Eskesen og Per Klok

Søren Petersen, Lars Lohmann og Bente Eskesen

Tolk for iscenesætteren: Helle Slottved
 Regi: Françoise Nicolet og Joe Otterstrøm
 Suffli: Anette Walsøe
 Lys/lydass.: Peder Jacobsen og
 Kim Engelbrecht
 Belysningsmester: Niels Emil Larsen
 Tonemester: Jens Ravn
 Scenemester: Kai Johansen
 Malersal: Jens-Anker Olsen
 Skræddersal: Hanne Gissel
 Frisør: Joan Gylling
 Rekvisitører: Frode Sørensen og
 Viggo Jensen

Produktionsleder: Jørn Walsøe
 Overregissør: Max Hansen

Foto fra afsluttende prøver:
 Rolf Linder
 Programforside og plakat:
 Rolf Linder/Steen Lock-Hansen
 Programredaktion: Steen Mourier/
 Janicke Branth
 Tryk: Kannike Tryk, Århus

Teaterforlag: Arvid Englund AB, Stockholm
 Teaterchef: Jakob Kielland
 Aarhus Teater Store Scene
 Premiere 24. januar 1981
 Opføres frem til 28. februar.

**Handlingen udspiller sig over to dage i
 marts år 476 e.K. i en villa uden for Rom.
 Forestillingen er slut ca. kl. 22.15
 PAUSE efter 2. akt**

Uhistorisk historisk komedie af Friedrich Dürrenmatt

Romulus den Store

Iscenesættelse:
LUCIAN GIURCHESCU

Dekoration og kostumer:
DAN NEMTEANU

Oversættelse:
TØRK HAXTHAUSEN

De medvirkende i den rækkefølge de kommer på scenen:

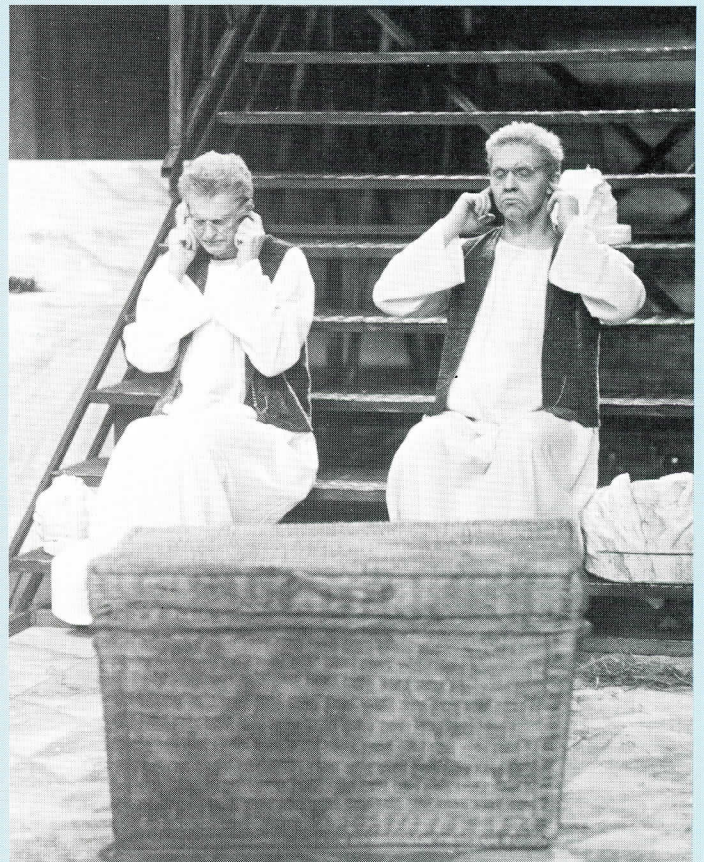
Achilles, kammertjener	Jørgen Fønss
Pyramus, kammertjener	Peter Gilsfort
Spurius Titus Mamma, rytterpræfekt	Bent Vestergaard
Romulus Augustus, vestromersk kejser	Lars Lohmann
Tullius Rotundus, indenrigsminister	Erling Dalsborg
Apollyon, kunsthandler	Hother Bøndorff
Julia, Romulus' kejserinde	Bente Eskesen
Rea, deres datter	Gitte Siem Christensen
Mares, krigsminister/rigsmarskal	Søren Petersen
Zeno Isaurieren, østromersk kejser	Per Klok
Cæsar Krupf, industrifyrste	Lars Lunøe
Æmilian, romersk patricier	Niels Anders Thorn
Odoaker, germanernes fyrste	Poul Clemmensen
Theodorik, hans nevø	Hother Bøndorff

En kok: Jørgen Demuth Larsen.

Tjenestefolk og germanere: Jørgen Demuth Larsen, Niels Bünemann, Jens Thomsen, Thomas Puggaard Thomsen, Ole Bjerg Andreasen, Finn Vest, Niels Rokkjær, Klaus Marstrand, Jørgen Halle og Ole Berg Sørensen

Lars Lohmann, Bente Eskesen, Peter Gilsfort, Søren Petersen og Jørgen Fønss

Jørgen Fønss og Peter Gilsfort

Verdenshistorie som komedie

»Jeg vil være glad for, om man i mig ikke ser talsmanden for en bestemt dramatisk retning for en bestemt dramatisk teknik, og at man ikke tror, jeg forsøger at sælge en af nutidsteatrets gængse verdensanskuelser ved dørene, det være sig som eksistentialist, nihilist, ekspressionist, ironiker, eller hvilke etiketter litteraturkritikerne nu har forsynet syltetøjskrukkerne med. Teatret er for mig ikke en tumleplads for teorier, verdensanskuelser og meninger, men et instrument, hvis muligheder jeg søger at lære at kende ved at spille på det. Naturligvis findes der i mine stykker også personer, der har en tro eller et livssyn, men stykket er ikke skrevet for deres meningers skyld«.

Sådan lyder Dürrenmatts egne ord som indledning til hans essay om teaterproblemer og stædigt fastholder han, at man i hans dramaers hønsehus forgæves skal lede efter »det forklarings æg, jeg vedholdende nægter at lægge«. Dürrenmatt har altid vedkendt sig at han skrev ud fra en usædvanlig evne til at lade sig inspirere af begivenhederne omkring sig. Det idé-aktuelle stof blændes op i effektive billeder med personer, der af og til glødes op til liv af stor intensitet:

»Så stærkt, jeg kan, vil jeg fastslå, at kunsten at skrive teaterstykker ikke ubetvinget begynder med planlægningen af et bestemt barn,

eller som eunukken forestiller sig kærligheden. Det begynder derimod med den kærlighed, som eunukken ikke kender. Der eksisterer ikke noget dramatisk håndværk. Der findes kun evnen til at beherske et stof gennem sproget og gennem scenen: at betvinge det skulle man vel snarere sige, for al digtning er en kamp med sejre, nederlag og uafgjorte træfninger«.

Det stof som Dürrenmatt griber fat i er altid af samfundsmæssig karakter:

»Den verden som idag kan skildres på teatret er og kan kun være af social karakter« fastslog han al-

lerede i 1960 og genoptager samme synspunkt i et essay fra 1969: »Som dramatiker består min tankevirksomhed i at omsætte vores sociale virkelighed til en scenisk handling, og så tænke videre ved hjælp af denne forvandlede virkelighed. Jeg tænker over verden, når jeg spiller den igennem på scenen. Resultatet af denne proces bli'r ikke en gentagelse af virkeligheden, men en komedie, der kan analysere og spejle virkeligheden«.

Man kan så spørge sig hvorfor Dürrenmatt, når han vil beskrive den moderne samfundsvirkelighed, netop vælger, at styre uden om f. eks. naturalismens problemdebaterende form, tragedien eller nogle af de mange andre traditionelle dramatiske former, men altid udsætter stoffet for teaterprojektørenes skarpe satiriske lys?

Dels fordi komedien er i stand til at skabe den nødvendige afstand, der gør det muligt at skildre et lidt større udsnit af virkeligheden, dels fordi komedien, der bygger på en verden uden form, en verden der er ved at blive til, er mere i pagt med en brydningstid som vor, der er ved at styrte sammen. Eller som det hedder i »Romulus den Store«, »når man synger på sidste vers forstår man sig bedst på komedier«. Tragedien derimod forudsætter skyld, nød, mådehold, oversigt og ansvar. »I vort århundredes pølsefabrik, findes der hverken skyldige eller ansvarlige længere. Ingen kan gøre for noget og ingen har villet det. Det er virkelig alt sammen sket uden nogens medvirken. Alt rives med og bliver hængende i en eller anden rist. Vor kollektive skyld er for stor, vi stikker for dybt i vore fædres og forfædres syndere. Vi

er ikke andet end efterkommere. Det er vores ulykke, ikke vor skyld. Skyld eksisterer kun som en personlig bedrift, som religiøs gerning. Kun komedie er os vedkommende. Vor verden har ført til det groteske, som den har ført til atombomben«.

Det er nærliggende at slutte, at Dürrenmatts komedie er et udtryk for fortvivlelse og afmagt, men sådan er det ikke tænkt: »en anden mulighed ville være ikke at fortvivle, at beslutte sig til at overleve her, hvor vort liv ofte er som Gullivers hos kæmperne. Også den, der vil vurdere sin modstander, den der bereder sig til at kæmpe med ham eller på at flygte for ham, må træde et skridt tilbage, må skabe afstand. Det er endnu muligt at vise det modige menneske.«

I en tragedie måler vi heltens »mod« i forhold til den måde hvorpå han opfylder et i forvejen fastlagt skæbneforløb, heltens i en komedie er af en anden støbning, der i lighed med narren tager sig komisk ud, fordi han kan tage fejl af den situation han befinder sig i: »Romulus er vittig, løssluppen, human, men bestemt også et menneske som handler med ubarmhertig hårdhed og hensynsløshed og ikke viger tilbage for også at forlange kompromisløshed af andre, en farlig fyr, der i sidste instans har satset på døden. Det er netop det forfærdende ved denne kejserlige hønseavler denne verdensdommer i narrekappe, hvis tragedie netop ligger i hans komiske endeligt: at han blir sat på pension, kun derved bliver han stor i at han har indsigt og klogskab nok til at finde sig i sin »skæbne«.

Janicke Branth

Jørgen Fønss

40 år med sang og spil 25 år på Aarhus Teater

Begreber som takt og tone hører sandt at sige ikke til tidens hotteste modeluner. Det er nok ud fra en fornemmelse af, at bærer en person takt og tone frem alene af høflighedsgrunde, ligner resultatet mest en skal med ingenting inde i. Bæres takt og tone derimod frem med musikalitet og indre svingninger er resultatet en person med stil.

Jørgen Fønss er i besiddelse af noget så »gammeldags« som stil – han er nu heller ikke den type, der tager højde for, om han skal kaldes gammeldags eller moderne. Han er aldrig brændt varm på tidernes skiftende modeluner. Dem har han med sine 186 cm været hævet over, og grå benklæder, jakke i en grå nuance og diskrete skjorter er jo aldrig gået helt af mode. Men hvad der tæller er, at lunet behøver han ikke købe sig til. Han ejerså meget, at han gerne giver væk af det.

Tørt lune. Højt og tyndt som han selv. Altså ikke højtråbende og tyndslidt, men tørt, klar til at knække af ham, når man mindst venter det.

Fundamentet af takt og tone har Jørgen Fønss fået at bygge på som en familiearv. Faderen Johannes Fønss var i en lang årrække knyttet til Det kgl. Teater, både som sanger, som instruktør af operaer og operetter, samt i en kortere periode som chef for operaen. Fra Jørgen kun var ca. 1 meter høj snusede han til atmosfæren på det store teater, når han besøgte sin faders arbejdsplads, og alle musikforestillinger havde den lille frøns som begejstret tilskuere.

I takt med opvæksten steg bevidstheden om, at det var i tonernes verden, han ville arbejde. Søster Mime drømte om skuespilleriet, mens Jørgen fik sangtimer hos faderen. Sønnen udviklede på den måde sin naturlige lyse bas, i fagsproget kaldes det basbarython. Men debut'en kunne ikke vente til uddannelsen var gjort færdig på Det kgl. Teaters Operaskole i 1944. Allerede i krigens første isvinter rejste den unge sanger på turné med Herman Florans' teaterselskab som en af studenterne i Puccinis »Bohème«. Førsteopførelsen fandt sted i Køge Teater d. 26. januar 1941 – for 40 år siden.

Det var en hård turné med mange opførelser, og det var en hård vin-

ter med mangel på brændsel, lige meget hvor sangerne kom frem. For at sikre stemmerne og undgå aflysninger, skaffede teaterchefen sivko og rom ad libitum til alle medvirkende. Jørgen Fønss mindes sin første turné med stor glæde!

En række lykkelige hændelser lagde sig nu til rette for den unge sanger med hang til skuespilleriet. Søster Mime, der nu var skuespiller, giftede sig med kollegaen Poul Petersen. Krigen sluttede over hele Europa og i Ålborg stod et tomt, misligholdt teater, som nordjyderne nu glædede sig til at se invaderet af herlige gøglere.

Under krigen havde tyskerne haft belægning på teatret. Det skaffede ikke tilskuere, men til gengæld havde lus og lopper kronede dage. Poul Petersen blev udnævnt til teaterchef, Mime rejste naturligvis med og en lille gruppe af andre skuespillere, heriblandt Jørgen Fønss.

Ålborg-årene gjorde en skuespiller ud af sangeren, men sangeren mistede ikke mælet af den grund. På repertoiret stod ofte musikforestillinger og operetter, hvor Jørgen Fønss kunne gøre brug af alt, hvad han havde lært. I sin sidste sæson på Ålborg Teater spillede Jørgen Fønss sammen med Poul Reumert i Hjalmar Bergmans »Swedenhielms«.

Så gik turen mod syd, til Aarhus Teater, hvor Poul Petersen satte sig i chef-stolen i 1954. Jørgen Fønss fulgte med og har siden tjent teatret i godt 25 år under 6 direktioner, der alle på skift har udnyttet den høje lyse tynde bas-skuespiller.

I de første Århus-år var der endnu mange operette-forestillinger på repertoiret. I 1958 gjaldt det »Frøken Nitouche« med Gerda Gilboe som frøkenen og Jørgen Fønss sang og spillede Célestin. Det var i TV-Teatrets unge dage, og Aarhus Teaters opsætning blev fundet værdig til udsendelse. Det foregik direkte ud i æteren. I samme sæson opførtes Shaws »Pygmalion« med Jørgen Fønss som professor Higgins. Og mod slutningen af sæsonen, altså i foråret 1959 var Bodil Ipsen på besøg i Friedrich Dürrenmatt's »Den gamle dame besøger byen«, og her var Jørgen Fønss også med. Eksempler fra sæsonen 1962/63 viser kravene der stilles til en ensemble-spiller på en landsdels-scene. Sæsonen indledtes med »Jomfruburet«, Poul Bundgård var Franz Schubert og Jørgen Fønss operasangeren Vogl. Senere stod Tjekhovs »Stakkels

Don Juan« på programmet og for børnene blev der indimellem spillet »Folk og røvere i Kardemomme by«, med Jørgen som Jesper. I »Sparekassen« af Henrik Hertz dukkede Jørgen Fønss også op, som fuldmægtig Adolf fra admiralitetet. Der sluttedes af med en af de helt nye dramatikere, med Harold Pinters »Fødselsdagselskabet«.

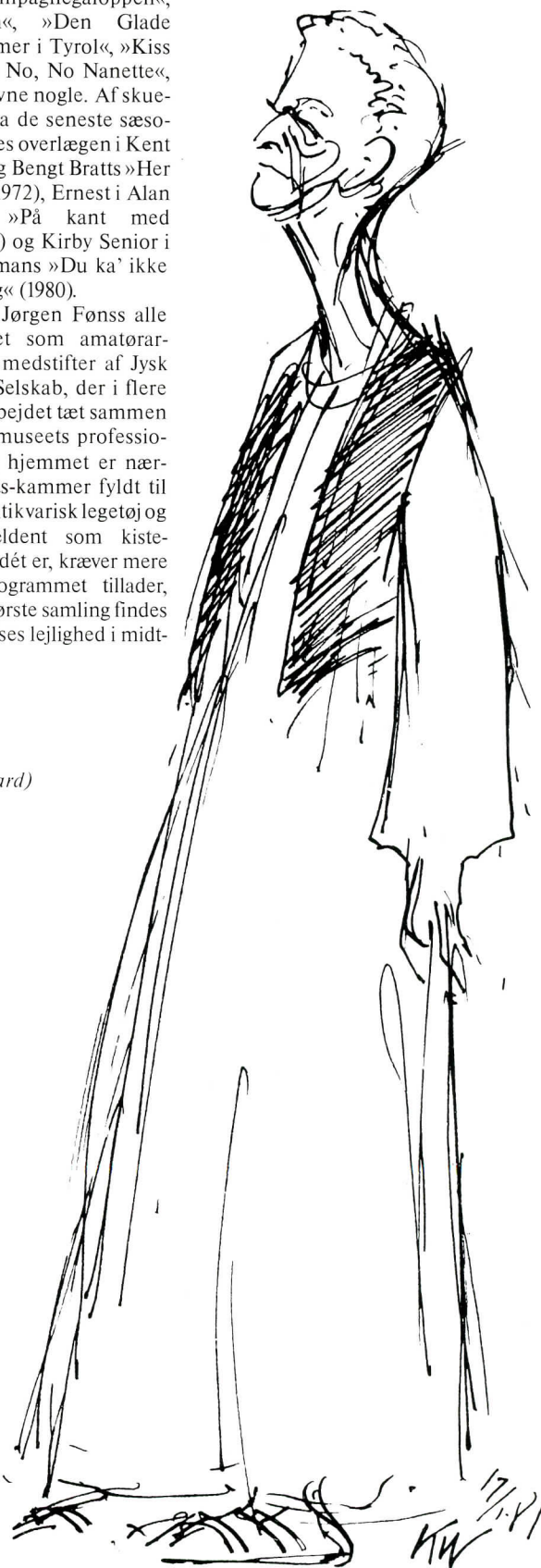
Operetterne blev overtaget af musicals, og Jørgen Fønss skiftede mellem »Champagnegaloppen«, »Flagermusen«, »Den Glade Enke«, »Sommer i Tyrol«, »Kiss me, Kate« og No, No Nanette«, bare for at nævne nogle. Af skuespillerroller fra de seneste sæsoner skal nævnes overlægen i Kent Anderssons og Bengt Bratts »Her bor de gale« (1972), Ernest i Alan Ayckbourns »På kant med sengen« (1978) og Kirby Senior i Hart og Kaufmans »Du ka' ikke ta' det med dig« (1980).

I fritiden har Jørgen Fønss alle årene arbejdet som amatørarkæolog og er medstifter af Jysk Arkæologisk Selskab, der i flere tilfælde har arbejdet tæt sammen med Nationalmuseets professionelle folk. Og hjemmet er nærmest et raritets-kammer fyldt til randen med antikvarisk legetøj og noget så sjældent som kiste-billeder. Hvad dét er, kræver mere plads end programmet tillader, men landets største samling findes i den 2½ værelses lejlighed i midt-Århus.

(Tegning:
Kurt Westergaard)

Hver formiddag vender Jørgen Fønss alle stress-symptomer ryggen, og de når aldrig at indhente ham. Kun det allerværste vejrlig kan afholde ham fra at vandre sin faste tur mod Tilst og tilbage, en tur på godt 15 kilometer, der tilbagelægges på rekordtiden toenhalf time. Han har nu også lange ben!

SM

Jørgen Fønss som
Adolf i »Fødselsdagselskabet«

Lars Lohmann og Poul Clemmensen

Gitte Siem Christensen og Niels Anders Thorn

Peter Gilsfort, Lars Lohmann og Jørgen Fønss